

(з найдавніших часів до 1918 року) : [у 3 т.]. – Ужгород : Госпрозрахунк. РВВ Закарпат. облас. упр. по пресі, 1993. – Т. I. – 1993. – 436 с. **3. Небесник І. І.** Адальберт Ерделі : [монографія] / Іван Іванович Небесник. – Львів : Мс., 2007. – 296 с. **4. Небесник І. І.** Художня освіта Закарпаття в контексті розвитку художньої освіти в Україні (1945 – 1999 рр.) : [монографія] / І. І. Небесник. – Ужгород: Закарпаття, 2000. – 161 с. **5. Небесник І. І.** Художня освіта на Закарпатті у ХХ столітті : історико-педагогічний аспект : [монографія] / І. І. Небесник; Львівська академія мистецтв. – Ужгород : Закарпаття, 2000. – 165 с. **6. Островський Г. С.** Образотворче мистецтво Закарпаття / Григорій Семенович Островський. – Київ : Мистецтво, 1974. – 200 с. **7. Поп І.** Енциклопедія Подкарпатської Русі / І. Поп; Карпато-руський Етнологічний Ісследовательський Центр США. – Ужгород : Изд-во В. Падяка, 2001. – 432 с.

УДК 378

Віта Гаманюк

ІНШОМОВНА ПІДГОТОВКА У ШКОЛАХ ФРН : НАЦІОНАЛЬНІ ТРАДИЦІЇ ТА ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКІ ТЕНДЕНЦІЇ

Гаманюк В. А. Іншомовна підготовка у школах ФРН : національні традиції та загальноєвропейські тенденції.

У статті порушуються питання впливу мовної політики на організацію та зміст навчання іноземних мов у системі шкільної освіти у ФРН. Досліджуються підходи до навчання іноземних мов з огляду на мультикультурний характер суспільства та певну автономію федеральних земель у розв'язанні освітніх питань. Вказується на проблемні місця в розв'язанні питань іншомовної підготовки й дискусійні питання в науковому просторі ФРН, які торкаються організації навчання іноземних мов.

Ключові слова: мовна пропозиція, мовна політика, диверсифікація мов, багатомовність, навчання іноземних мов.

Гаманюк В. А. Иноязычная подготовка в школах ФРГ: национальные традиции и общеевропейские тенденции.

В статье поднимаются вопросы влияния языковой политики на организацию и содержание обучения иностранным языкам в системе школьного образования ФРГ. Исследуются подходы к обучению иностранным языкам с учетом мультилингвального характера общества и определенной автономии федеральных земель в решении вопросов образования. Указывается на проблемные места в решении вопросов иноязычной подготовки и на дискуссионные в научных кругах ФРГ вопросы, которые касаются организации обучения иностранным языкам.

Ключевые слова: языковое предложение, языковая политика, диверсификация языков, многоязычие, обучение иностранным языкам.

Hamanyuk V. A. Foreign language training schools in Germany: national traditions and European trends.

The article raised the impact of language policy on the organization and content of teaching foreign languages in the school system in Germany. We investigate approaches to teaching foreign languages in view of multilingual nature of society with certain autonomy of the federal states in solving educational issues. Problem areas in matters of foreign language training as well as debating

issues in the scientific area of Germany concerning this problem are pointed out.

Key words: language proposal, language policy, diversification of languages, multilingualism, foreign languages teaching.

Навчання іноземних мов в Україні відбувається в загальноосвітніх, спеціалізованих школах, гімназіях та ліцеях. Кількість пропонованих мов, їх пропозиція та кількість навчального часу, який відводиться на їх вивчення, різняться. Відповідно і рівень якості знань іноземних мов у випускників теж не є однаковим. У загальноосвітніх школах віднедавна вивчаються дві іноземні мови, але в багатьох школах, насамперед у східних, південних та центральних регіонах як іноземна пропонується російська, статус якої в Україні навряд чи можна визначати саме так. Тож де-факто випускники, як і раніше, у шкільному курсі ознайомлюються з основами лише однієї іноземної мови, що в сучасних умовах, зважаючи на глобалізаційні процеси, певну мобільність студентів у межах континенту, можливості навчання, пошуку роботи та відпочинку за кордоном, є неприпустимим.

Україна прагне європейської інтеграції і поступово імплементує вимоги Ради Європи щодо модернізації мовної освіти. Досвід інших держав, які впроваджують ключові положення європейської мовної політики, спрямованої на багатомовну освіту, видається цінним і має досліджуватися. Німеччина є однією з країн, де питання навчання іноземних мов розв'язується на рівні теорії і практики, а причиною цього є насамперед структура сучасного німецького суспільства. Його багатокультурний і мультилінгвальний характер спонукає систему освіти до пошуку ефективних форм і методик навчання іноземних мов, реорганізації та реструктуризації змісту іншомовного навчання іноземних мов насамперед у галузі шкільної освіти. Тому, на наш погляд, вивчення досвіду ФРН саме в цьому питанні є доцільним.

Дослідження, що стосуються розвитку засад мовної політики в освітній галузі, у науковій літературі Німеччини представлені документами європейського та національного рівня, публікаціями щодо проблем іншомовної освіти, які торкаються як питань історії, так і сучасного стану (К. Шрöder (K. Schröder), Ф.-Й. Майснер (F.-J. Meissner), Г. Фішер (G. Fischer), Р. де Сілла (R. de Cillia), а також у роботах, які присвячені питанням формування та розвитку мовної політики, її впливу на дидактику іноземних мов та шляхів реалізації розроблених та прийнятих на рівні ЄС пропозицій (К.-Р. Бауш (K.-R. Vausch), Г.-Ю.Крум (H.-J. Krumm), Г. Кріст (H. Christ).

Емпіричні дослідження стосуються насамперед вивчення питань потреби у знаннях мови (К.-Р. Бауш (K.-R. Vausch)), використання іноземних мов та особливостей їх вибору, специфіки їх вивчення у прикордонних регіонах (А. Геллерт-Новак (A. Gellert-Novak)), обмінів та навчання за кордоном (К. Алікс (C. Alix)).

Мета статті – вивчити особливості організації навчання іноземних мов у школах Німеччини з огляду на впровадження вимог Ради Європи й реалізації засад європейської мовної політики.

Мовна освіта в будь-якій країні світу розвивається під впливом мовної політики держави. Мовна ж політика формується під впливом таких чинників: *суспільного* (зміна мовного ландшафту країни внаслідок міграційних процесів позначається на структурі суспільства); *політичного* (інтеграція спричиняє зміни у внутрішній та зовнішній політиці держави); *економічного* (глобалізація в економічній сфері, спільні проекти, економічна інтеграція, створення ринку праці в європейських межах); *гуманітарного* (гуманізація суспільства, доступ до джерел інформації, технічні можливості); *національного* (традиційне

ставлення до мовної освіти та вивчення іноземних мов) [1, с. 104].

Найважливішим інструментом мовної політики є навчання іноземних мов. Поряд з організованим, тобто керованим, навчанням у межах системи іншомовної освіти суттєву роль відіграє некероване навчання, наприклад, в умовах еміграції. Цей тип навчання іноземних мов можна лише умовно назвати інструментом мовної політики, тому що він не підлягає жодному контролю і підтримується лише з метою інтеграції іноземців до суспільства.

Використання іноземних мов у суспільстві є ще одним із чинників формування мовної політики. Сферами впливу постають парламент, уряд, судова система, радіо й телебачення, а також реклама. Тож керованим використанням іноземних мов у цій царині є лише відносним, хоча значущість використання іноземних мов саме в цих установах є досить високою. Політика шкіл щодо іншомовної підготовки є складником освітньої політики, але школи в Німеччині часто самостійно визначають ключові питання викладання та навчання іноземної мови, тож несуть відповідальність за це. Термін «мовна політика школи» (Schulsprachenpolitik), за визначенням Г. Кріста, означає всі політичні заходи, що регулюють викладання і навчання іноземних мов у закладах освіти [3, с. 105]. Г.-Ю. Крумм розуміє під мовною політикою школи ті положення та регуляторні акти, що стосуються мовної пропозиції у системі шкільної освіти, і охоплює як заняття з рідної, так і з іноземної мови. Мовна політика школи встановлює мову викладання, а також обов'язкові для вивчення іноземні мови, мови за вибором, послідовність та час їх уведення в навчальний процес [6, с. 286]. Внутрішня політика шкіл щодо мовної підготовки має узгоджуватися із положеннями державних органів освіти щодо навчання іноземних, другої та мов мігрантів.

Дискусійними питаннями внутрішньої мовної політики шкіл щодо іншомовної освіти залишаються на сьогодні кілька питань. На нашу думку, їх слід розглянути більш детально через їх актуальність не тільки у Німеччині, але й в інших країнах.

Питання про *вік*, у якому має розпочинатися вивчення іноземних мов, обговорюється на всіх рівнях. У XIX столітті прийнято рішення про те, що вивчення іноземних мов має розпочинатися у віці 11–12 років. Аргументом на користь такої думки був той факт, що в цей період має бути завершено вивчення рідної мови на базовому рівні, тож у подальшому ці знання будуть закріплюватися шляхом активного використання мови в повсякденному житті.

У 90-х роках XX століття після численних спроб у практику було впроваджено вивчення іноземних мов у межах початкової освіти, але моделі раннього навчання іноземних мов у країнах Європи суттєво відрізняються. Спільною позицією щодо раннього навчання є тільки сама ідея вивчення іноземних мов у початковій школі.

Іншим контроверсійним питанням після довготривалих дебатів залишається питання навчання мов *протягом життя* (lebensbegleitendes Lernen). Якщо мови можуть вивчатися у будь-якому віці, то процес навчання слід поширити на різні етапи системи освіти, від початкового вивчення у школі до навчання у вищій школі та у системі підвищення кваліфікації. Питання, що породжено попереднім, є *взаємодія установ*, що мають забезпечувати перманентне вивчення іноземних мов. Конфлікти виникають насамперед на етапах переходу від одного до наступного етапу шкільної, потім до вищої освіти, а згодом і до підвищення кваліфікації та перекваліфікації. Причинами такого роду конфліктних ситуацій є: розбіжності в підходах до викладання та навчання; невідповідності мети навчання; розбіжності у методах перевірки та оцінки знань на різних ступенях освіти, у різних типах навчальних закладів та в різних регіонах.

Науковці акцентують на необхідності узгодження всіх складників іншомовної освіти

на різних етапах її отримання, інакше всі зусилля будуть марними [3, с. 106].

Ще одним дискусійним питанням є питання про те, які *мови* мають пропонуватися для вивчення, для якої категорії осіб, з якою метою і у якій послідовності. У Середньовіччі, наприклад, навчання іноземних мов взагалі не контролювалося державою, навчати мови дозволялося будь-якій особі, яка нею володіла, переважно це була латина, але згодом у XV–XVI ст. навчали і «живих» європейським мов, якщо в цьому виникала потреба (наприклад, комерсантів, мешканців прикордонних регіонів). Ситуація змінилася у XVIII–XIX ст., коли з розвитком економічних зв'язків, з можливостями подорожувати та ін. постала потреба в міжнаціональному спілкуванні (пріоритетними в Німеччині на той час стали спочатку французька, потім англійська мови). У перші повоєнні роки (XX ст.) мовна пропозиція включала провідні європейські мови з огляду на політичну доцільність та потреби, пов'язані з розвитком торговельних, економічних, культурних і наукових зв'язків. Так, домінуючими у ФРН були англійська та французька мови, у НДР – російська.

У другій половині XX століття у ФРН, яка у 60-ті роки запрошувала іноземців для роботи, мови сусідів, мови національних меншин і мови мігрантів не були представлені в іншомовній пропозиції системи шкільної освіти, хоча частка неавтентичного населення суттєво зросла за рахунок сімей іноземних працівників. Дослідники звертають увагу на те, що іншомовна пропозиція мала орієнтований на зовнішній світ характер і була *євроцентричною* за своєю природою, а потреби та проблеми комунікації в середині країни залишалися поза увагою.

Наприкінці XX століття кількість мов, пропонованих для вивчення у школах Німеччини, зросла, більш того, пріоритети щодо окремих груп мов дещо змінилися. Англійська та іспанська, як мови внутрішньо європейського використання, розглядаються нині як світові мови, до навчальних планів шкіл внесено неєвропейські мови, мови національних меншин, мови сусідів та мови мігрантів. Отже, у Німеччині завдяки ініціативам європейських установ розпочалася й успішно впроваджується в життя *диверсифікація* іншомовної пропозиції.

Говорячи про ситуацію з іншомовною освітою в Німеччині, слід зауважити, що очевидними є зміни мети навчання іноземних мов. Думка про те, що іноземні мови необхідні передусім для спілкування за межами Німеччини, і нині є актуальною, але до неї додалися також і деякі інші ідеї. Насамперед полікультурність суспільства демонструє присутність інших мов у безпосередньому повсякденному оточенні, на робочому місці, у магазині, транспорті, суспільних установах, місцях відпочинку, засобах масової інформації, і доводить необхідність знань іноземної мови в повсякденному житті у своєму місті, спонукає до її вивчення. Нове ставлення громадян до вивчення іноземних мов наповнює процес навчання *новим змістом*, переслідує *інші цілі* та потребує *нових методів та форм* роботи. Слід зазначити, що багатокультурний та мультлінгвальний склад груп створює нові, сприятливі умови для формування та розвитку комунікативних навичок та пропонує нові, більш ефективні форми роботи.

Дискусійним і нерозв'язаним питанням залишається *навчання мігрантів* рідної та німецької мови. Не викликає сумніву необхідність регулярних занять для мігрантів та їх дітей з двох причин. По-перше, регулярні заняття з німецької мови, яка є мовою країни їх перебування, необхідні для того, щоб інтегруватися до суспільства, тож навчальний процес має бути керованим і забезпечувати мігрантів усіма необхідними для спілкування з носіями мови знаннями.

По-друге, регулярні заняття з рідної мови створюють умови, за яких учні засвоюють її

не тільки як мову батьків, мову сімейного спілкування, а й мають можливість вивчати мову походження як мову культури свого народу. Це стосується мігрантів усіх вікових груп, але особливо молоді. За останні десятиліття проблема навчання мігрантів рідної мови як другої отримала теоретичне обґрунтування і частково упроваджена у практику, але залишається ще й досі нерозв'язаним питання про те, повинні школи навчати дітей мігрантського походження окремо, за розробленими спеціально для них навчальними планами та програмами, чи мають одразу інтегрувати їх у класи, паралельно проводячи для них спеціальну мовну підготовку.

Хоча у ФРН розв'язання питань освітньої та культурної сфери є прерогативою федеральних земель, все ж має місце тенденція до визначення першої іноземної мови на рівні центральних органів освіти, і нею нині є англійська, але в окремих регіонах, зважаючи на їх особливі потреби через неоднорідність суспільства або близькість до кордону, першою іноземною в межах регіону обирається французька.

Зважаючи на пріоритетне вивчення в системі освіти англійської як першої іноземної мови, Г.-Ю. Крумм охарактеризував ситуацію з політикою шкіл щодо навчання іноземних мов так: «Найвпливовішою сферою непрямого впливу мовного імперіалізму є школа». Посилаючись на нестачу коштів та бажання батьків, школи припускаються іноді обмеження іншомовної пропозиції. Початок вивчення іноземних мов з англійської призводить до фатального впливу: після англійської важко мотивувати до вивчення інших іноземних мов. Тож слід розпочинати вже в дитячому садку ознайомлювати дітей з мовою оточення, мовою сусідів, мовою мігрантів, тобто тими мовами, які є навколо, а лише у віці 6–8 років, коли діти починають слухати музику та використовувати комп'ютер, можна пропонувати для вивчення англійську. Більше того, на думку Г.-Ю. Крумма, вимога щодо «рідна + 2 іноземні», принаймні що стосується гімназій та університетів, видається недостатньою. Дійсно спрямованою на багатомовність моделлю для Німеччини, як і Європи в цілому, має стати «рідна мова + 3 іноземні», а саме: мова оточення (*Begegnungssprache*), мова міжнародного спілкування (*internationale Verkehrssprache*) та мова особистісного профілю (*Sprache mit persönlichem Profil*) [9, с. 4–5].

Як зауважує Г.-Ю. Крумм, система освіти по-різному реагує на мовну ідентичність учнів, закликаючи брати до уваги та підтримувати діалектний характер мови, наприклад, у початкових класах, і прагнучи інтегрувати дітей іноземного походження за рахунок навчання німецької мови, не підтримуючи їх мовну ідентичність. У Німеччині соціальний складник є одним із найвагоміших у визначенні пропонованих для вивчення в системі шкільної освіти мов. Особливість Європи, частиною якої є Німеччина, полягає в тому, що на відміну від інших континентів, національні держави, починаючи з вісімнадцятого століття, формували орієнтовану на одномовність спільноту з відповідною ідеологією гомогенного суспільства, «антропологічними константами якої були одномовність та єдність походження» [9, с. 6]. Упровадження багатомовності як вимога мовної політики об'єднаної Європи можливе лише за умов визнання мови походження учнів, їх мовної, культурної ідентичності, урахування їх бажання та їх потреб.

Дещо в цій царині вже зроблено. Так, характерною рисою німецької мовної шкільної освіти є широка мовна пропозиція та значна кількість годин, що відводиться на вивчення іноземних мов. Це становить близько 16 % загальної кількості навчальних годин, у той час як середній показник Європи – 11 %. Останнім часом мовна пропозиція у школах стала більш диференційованою та різноманітною. Окрім традиційних для Німеччини класичних (грецької та латинської) мов, а також сучасних (англійської, французької, іспанської тощо), деякі

школи пропонують і екзотичні мови – японську, китайську, турецьку.

У Німеччині домінуючою у школах усіх рівнів та на всіх ступенях шкільної освіти залишається англійська мова. Гімназисти вивчають її протягом 7–9 років, а учні основних, реальних шкіл – 6. Рівень знань, на думку дослідників, незалежно від типу школи та терміну навчання більш аніж скромний, а з позиції практичного володіння навіть мало помітній. Англійська мова має проблеми предмета масового вивчення. Є безліч мало мотивованих учнів та дуже мало зацікавлених учителів. Німецькі вчителі стосовно навчання кваліфікованого усного мовлення лінгвістично та методично не підготовлені. Ця проблема відома майже всім країнам Європи. Уведення вивчення курсу англійської мови вже на початковому етапі навчання призвело лише до того, що 90 % учнів відтепер у школі вивчають англійську мову протягом 8–11 замість 6–9 років з тим же результатом. Інші мови вивчаються переважно у межах білінгвального навчання. З-поміж основних причин такої мовної пропозиції можна назвати три:

1. Бажання батьків, не дуже обізнаних у питання мовної політики.
2. Інертність системи.
3. Відсутність бажання у Міністерства фінансів витратити кошти на перебудову системи, яка працює.

Частково фрагментарні знання англійської мови компенсуються в дорослому житті за рахунок мовних курсів та поїздок на відпочинок.

Покращення рівня навчання та викладання іноземної мови має якісний та кількісний аспекти. Кількісний аспект пов'язаний: зі скороченням кількості часу, відведеного на вивчення англійської мови на сучасному етапі (до 6 років) та створення додаткових можливостей для мотивованих школярів; передачею вивільненого часу на вивчення альтернативних мов (мов сусідніх держав, інших європейських мов, мов національних меншин тощо); перегляд статусу англійської мови як обов'язкової першої іноземної.

Якісний аспект є теж дуже важливим. Наголошується на тому, що викладання англійської мови не є «придатним» для умов Європи. Англійська вивчається як мова міжнародного спілкування без урахування мовної та культурної проблематики континенту. Викладання англійської мови, щоб бути ефективним у Європі, має відповідати таким умовам:

- Навчати мови з урахуванням її ролі як мови міжнародного спілкування саме у Європі. Це має відбитися в навчальних матеріалах.
- Надавати інформацію про інші мови світу за рахунок зіставного аналізу.
- Викладати англійську мову так, щоб на її базі уможливити вивчення інших мов (інтернаціоналізми, універсалії у граматиці, фонетиці, слова та морфемі, що мають місце в різних мовах).
- Ознайомлювати з різними техніками навчання та різними видами комунікативної діяльності.

Загальними для викладання іноземної мови в межах Європи мають бути такі положення:

1. Мовленнєва компетенція та повсякденна культура мають бути в центрі уваги.
2. Заняття повинні мати ознаки комунікативного тренінгу. На заняттях необхідно обговорювати актуальні теми, а саме: мова – культура та ідентичність – втрата мови, зникнення мови – багатомовність – влада на підставі мовного чинника, мовний імперіалізм – роль міжнародних мов – зміни мови – рівні та стилі мови.

3. Наразі актуальним є викладання мови з урахуванням міжкультурного компонента, що розуміють як розгляд чужої мови та культури зблизька, а не дистанційно [10].

Нині змінюються пріоритети у викладанні іноземних мов у європейських країнах. Вони змінюються не кардинально, а відбувається своєрідний зсув, увага вже не акцентується на питаннях навчання державної, іноземної, рідної мови чи мови нацменшин, а починається «тяжіння до загального поняття мови». О. Коваленко наголошує з цього приводу: «У Європі звертається увага на важливість вивчення мови взагалі, на вироблення спільних підходів і розуміння того, наскільки важлива мова в навчальному процесі» [2, с. 4].

Отже, підводячи підсумки, слід зауважити таке. Концепція багатомовності, в основу якої покладено ідею рівності всіх мов і культур у Європейському Союзі, сприяння їх розвитку та пропагування, сприяли появі у шкільній пропозиції мов, які раніше вважалися екзотичними. Нині в них виникла потреба, а причин цього є кілька: розвиток економіки країн, зміцнення міжнародних контактів, інформатизація суспільства, можливість доступу до мов через усесвітню мережу Інтернет, через соціальні мережі (комунікація на особистісному рівні), можливості навчання, працевлаштування та відпочинку за кордоном, бажання залучитися до скарбів світової культури і літератури, науковий пошук тощо.

Система освіти Німеччини відповідно до вимог Ради Європи запроваджує ключові положення концепції багатомовності, а саме: відбувається диверсифікація пропонованих для вивчення мов, в тому числі і за рахунок мов нацменшин, мов мігрантів, екзотичних мов; змінюється порядок уведення іноземних мов; використовується перша англійська як основа для вивчення подальших іноземних мов; збільшується кількість іноземних мов, обов'язкових для вивчення в системі шкільної освіти; використовуються методики паралельного вивчення іноземних мов; проводиться пропагування європейських мов, особливо інтенсивно інформація про іноземні мови поширюється серед батьків. З іншого боку, Німеччина перебуває у стані внутрішнього іншомовного освітнього конфлікту: з одного боку, країна не може відмовитися від тих традицій, які склалися протягом багатьох століть (викладання латини та давньогрецької мов як іноземних у системі гімназійної шкільної освіти), а з іншого – як одна з ключових країн ЄС Німеччина не може ігнорувати вимоги ЄС і не враховувати соціально-політичного складника у процесі формування мовної політики держави та політики шкіл щодо іншомовної освіти.

У цілому слід визнати, що досвід ФРН щодо організації іншомовного навчання в системі іншомовної освіти в контексті європейської інтеграції є позитивним, має ґрунтовно вивчатися, а його окремі елементи мають використовуватися у практиці вітчизняної системи освіти.

Література

1. Гаманюк В. А. Іншомовна освіта Німеччини у контексті загальноєвропейських інтеграційних процесів: теорія і практика: [монографія] / Віта Анатоліївна Гаманюк. – Кривий Ріг : Видавничий дім, 2012. – 376 с. **2. Коваленко О.** Знання іноземної мови – це не примха, а необхідність часу / О. Коваленко // English. – 2011. – № 1 (529). – С. 4–5. **3. Christ H.** Sprachenpolitik und das Lehren und Lernen fremder Sprachen / H. Christ // Handbuch Fremdsprachenunterricht / [K.-R. Bausch, H. Christ, H.-J. Krumm]. – 5. Auflage. – Tübingen; Basel: A. Francke, 2007. – S. 102–110. **4. Christ I.** Schulische Wege zur Mehrsprachigkeit / I. Christ // Zeitschrift für Fremdsprachenforschung. – 1997. – № 8 / 2. – S. 147–159. **5. Döbert H.** Trends in Bildung und Schulentwicklung: Deutschland und Europa [Електронний ресурс] / H. Döbert. – Режим доступу: http://www2.dipf.de/publikationen/tibi/trends_doebert_1.pdf. – Заголовок з екрана. **6. Fachlexikon Deutsch als Fremd- und Zweitsprache** / [H. Barkowski, H.-

J. Krumm]. – Tübingen; Basel : A. Franke Verlag, 2010. – 370 S. 7. Handbuch Fremdsprachenunterricht / [K.-R. Bausch, H. Christ, H.-J. Krumm]. – Tübingen; Basel : A. Franke Verlag, 2007. – 656 s. 8. Hüllen W. Kleine Geschichte des Fremdsprachenlernens / W. Hüllen. – Berlin : Erich Schmidt Verlag, 2005. – 184 s. 9. Krumm H.-J. «Bunt ist besser als nur deutsch» Mehrsprachigkeit und europäische Identität [Електронний ресурс] / H.-J. Krumm. – Режим доступу : http://fortbildung.phwien.ac.at/fortb_pe3/FileDownloads/ifu_02vortrag_krumm.pdf. – Заголовок з екрана. 10. Schröder K. Den Fremdsprachenunterricht der Schule verbessern. Eine Analyse aus deutscher Sicht [Електронний ресурс] / K. Schröder. / [Consultation Conference Languages Learning Diversity (10. April 2003) / Workshop Improvising Languages Learning in Schools]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/education/languages/pdf/doc342_de.pdf. – Заголовок з екрана.

УДК 37.035.3 (045) (477)

Тетяна Євтухова

ПРОБЛЕМА ТРУДОВОГО ВИХОВАННЯ ТА ВСЕБІЧНО РОЗВИНЕНОЇ ОСОБИСТОСТІ НА СТОРІНКАХ РЕГІОНАЛЬНОГО ФАХОВОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ВИДАННЯ

Євтухова Т. А. Проблема трудового виховання та всебічно розвиненої особистості на сторінках регіонального фахового педагогічного видання.

Стаття висвітлює питання трудового, екологічного, патріотичного виховання учнів навчальних закладів, порушені у працях сучасних дослідників. Проаналізовано праці науковців з проблем усебічного і гармонійного розвитку особистості, і зокрема трудового, патріотичного, екологічного виховання, на сторінках фахового періодичного видання «Гуманізація навчально-виховного процесу» з 2001 р. по 2006 р.

Ключові слова: збірник наукових праць, трудове, екологічне, патріотичне виховання, учні, трудова підготовка, трудове навчання, підростаюче покоління.

Євтухова Т. А. Проблема трудового воспитания и всесторонне развитой личности на страницах регионального специализированного педагогического издания.

В статье рассматриваются вопросы трудового, экологического, патриотического воспитания учащихся, поднятые в работах современных исследователей. Проанализированы статьи ученых, в которых изучаются проблемы всестороннего гармоничного развития личности, и в частности трудового, патриотического, экологического воспитания, на страницах специализированного периодического издания «Гуманизация учебно-воспитательного процесса» с 2001 по 2006 гг.

Ключевые слова: сборник научных трудов, трудовое, экологическое, патриотическое воспитание, учащиеся, трудовая подготовка, трудовое обучение, подрастающее поколение.

Yevtukhova T. A. The problem of labor education and well-rounded personality on the pages of the regional professional periodical pedagogical edition.

The article highlights the problems raised by researchers concerning labor, ecological, patriotic education of students. The scholars' works about the problems of well-rounded personality development are analyzed as well as labor, patriotic, ecological issues of education on the pages of the professional periodical edition «Humanization of the Educational process» from 2001 to 2006 are considered.